

An Analysis of the Political and Military Consequences of the Russia–Ukraine War on NATO’s Regional Policies

Hadi Zoka Dadgostar, Ph.D Student, Department of Political Science, Faculty of Law & Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. h.dadgostar@iauctb.ac.ir

Habibollah Abolhassan Shirazi, Corresponding Author, Professor of International Relations, Faculty of Law & Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Hab.abolhassan_shirazi@iau.ac.ir

Ruhollah Ghasemiyan, Assistant Professor of International Relations, Faculty of Law & Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. R.ghasemian@iauctb.ac.ir

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Date received:

2025/07/20

Date approved:

2025/ 12/18

ABSTRACT

The Russia–Ukraine war represents one of the most significant security crises of the twenty-first century, profoundly reshaping the European security order and, in particular, the regional policies of the North Atlantic Treaty Organization (NATO). The conflict has escalated tensions between Russia and the West to an unprecedented level and compelled NATO to redefine its strategic priorities by strengthening deterrence and enhancing internal cohesion. This study examines the extent to which the war has transformed NATO’s regional policies and assesses whether these transformations can be measured through quantitative indicators such as increases in defense expenditures, the deployment of additional units to the Alliance’s eastern flank, the expansion of joint military exercises, and the accelerated process of membership and security cooperation. The main hypothesis posits that the “intensification and geographical expansion of the Russia–Ukraine war strengthen NATO’s regional policies.” Employing a descriptive–analytical and explanatory approach, the study integrates quantitative and qualitative data collected from official NATO and European Union documents, international statistical sources such as SIPRI, and systematic media content analysis. Findings indicate that since 2022, defense spending, troop deployments, military exercises, and the pace of NATO enlargement have all risen significantly. These measurable shifts clearly demonstrate that the Russia–Ukraine conflict has had substantial political and military implications for NATO’s regional posture.

Cite this Article: Zoka Dadgostar,H. , Abolhassan Shirazi,H. and Ghasemian,R. (2025). An Analysis of the Political and Military Consequences of the Russia–Ukraine War on NATO’s Regional Policies. *International Relations Researches*, 15(3), 149-165. doi: 10.22034/irr.2026.554321.2789

© Author(s)

Publisher: Iranian Association of International Studies

DOI: 10.22034/irr.2026.554321.2789

Introduction

The Russia–Ukraine conflict represents one of the most consequential geopolitical crises of the early twenty-first century, profoundly reshaping Europe’s security architecture and fundamentally altering NATO’s political and military strategies. Russia’s invasion in February 2022 marked a decisive turning point, compelling NATO—after decades focused on out-of-area operations—to confront a direct threat to its borders and reassess priorities related to collective defense, deterrence, and rapid response. Politically, the war has revitalized the discourse on containing Russia and strengthened NATO’s commitments along its eastern flank, most notably through the accession of Finland in 2023 and Sweden in 2024. Militarily, NATO has shifted toward active deterrence by increasing defense spending, reinforcing rapid reaction forces, deploying additional troops and equipment in Eastern Europe, and expanding large-scale joint exercises, while also enhancing cyber defense and counter-hybrid capabilities. Beyond Europe, the crisis has transformed NATO into a more complex geopolitical actor, influencing policies in the Black Sea, the Caucasus, and Central Asia, and deepening cooperation with Indo-Pacific partners such as Japan, South Korea, and Australia. Against this backdrop, the central research question is: to what extent has the Russia–Ukraine war contributed to the strengthening and transformation of NATO’s regional policies? The main hypothesis posits that the escalation of the conflict has directly driven the consolidation and expansion of NATO’s political and military posture, examined through indicators such as force deployment, defense budgets, military exercises, alliance enlargement, and emerging security capabilities.

Theoretical Framework

This study examines the political and military consequences of the Russia–Ukraine war for NATO’s regional policies using an analytical–explanatory approach grounded in selected International Relations theories. The framework guides the formulation of research questions, hypotheses, and testable criteria. Offensive realism, defensive realism, and neoliberal institutionalism serve as the main theoretical lenses, while Russia’s actions and NATO’s responses are treated as dependent variables. From the offensive realism perspective, the anarchic international system and uncertainty about other states’ intentions drive great powers to maximize relative power and pursue regional hegemony. The key question is whether the war reflects a structural response to NATO’s eastward expansion. The hypothesis posits that as Russia’s perceived threat from NATO grows, its likelihood of using hard-power measures to protect regional influence increases. Testing criteria include efforts to assert regional dominance, reliance on military force, and heightened security competition with NATO. Defensive realism emphasizes that states prioritize security and survival, and overexpansion is costly. The relevant question is whether Russia’s actions were preventive or reactive. The hypothesis suggests that if behavior is defensive, military operations would be limited and

deterrence-oriented. Indicators include operational scale, deployment patterns, and pre-war diplomatic initiatives.

Neoliberal institutionalism focuses on the role of institutions in managing conflicts and promoting cooperation. The main question is how NATO has responded to the Ukraine crisis. The hypothesis proposes that increased threats strengthen NATO's cohesion, enabling collective mechanisms to raise costs for Russia's revisionist behavior. Criteria include institutional coordination, enlargement, extra-regional partnerships, and multilateral sanctions.

Methodology

The study uses a descriptive–analytical and explanatory design, combining qualitative and quantitative data. Sources include official documents from NATO, the EU, and the UN Security Council, media and analytical publications, and military/security statistics. Analysis employs an integrated framework of offensive realism, regional order theory, regional security theory, neoliberal institutionalism, and modern deterrence theory. This approach allows for a multi-dimensional understanding of the geopolitical, security, and institutional dynamics of the Ukraine crisis and NATO's responses, linking empirical evidence to theoretical predictions and enhancing the study's explanatory power.

Discussion

The findings indicate that the Russia–Ukraine war has profoundly reshaped NATO's regional policies and strategic posture. Politically, the crisis has strengthened internal cohesion among member states, reducing previous disagreements over defense spending and security responsibilities. NATO's focus has shifted toward Europe and the Eastern flank, while the accession of Finland (2023) and Sweden (2024) has expanded the alliance's borders and reinforced collective defense. The containment of Russia has reemerged as a central strategic objective, reflecting a renewed consensus on shared security threats. Militarily, NATO has significantly increased its defense budget, surpassing \$1.5 trillion in 2024, and transformed its Eastern flank deployments from symbolic presence to active, long-term deterrence. Emphasis on hybrid and modern warfare—including cyber, missile, and intelligence capabilities—combined with larger, multidimensional joint exercises, has substantially enhanced operational readiness and the ability to respond to complex threats. At the regional and geopolitical level, NATO has extended its influence across Eastern Europe and the Baltic region, while strengthening military and intelligence partnerships with Ukraine, Georgia, and transatlantic allies. Finland and Sweden now play pivotal roles in redefining NATO's forward security line, positioning the alliance to respond proactively to potential escalation or expansion of the conflict. Collectively, these developments indicate that NATO has transitioned from a posture of “minimal deterrence” to “active, multidimensional, and long-term deterrence.” The structural, political, and military transformations triggered by the

Ukraine war are likely to have enduring implications for European security, shaping NATO's strategic priorities and operational practices for the foreseeable future.

Conclusion

The Russia–Ukraine war has marked a turning point in European security and NATO's regional posture. Evidence from defense budgets, unit deployments, alliance enlargement, and strategic policies shows that NATO has shifted from “minimal deterrence” to “active, permanent, and multidimensional deterrence.”

Structurally, NATO's geopolitical position has strengthened: Finland's accession doubled the alliance's direct border with Russia, collective defense cohesion improved, and transatlantic cooperation reached unprecedented levels. Militarily, NATO's 2024 defense budget exceeded \$1.5 trillion, the number of members meeting the 2% GDP defense target rose from 3 to 18, Eastern flank units expanded from 4 to 8 permanent battle groups, and exercises now simulate realistic scenarios aligned with potential Russian aggression.

Theoretically, no single perspective fully explains the crisis. Offensive realism accounts for Russia's initial actions, defensive realism clarifies threat perception, and neoliberal institutionalism best captures post-war institutional cohesion and trans-regional cooperation.

Overall, the Ukraine conflict has generated a multilayered transformation in NATO and European security, spanning structural threats, military responses, and strengthened institutional frameworks, with enduring implications for regional stability.

Keywords: NATO, Russia–Ukraine War, defense expenditure, military exercises, deterrence, regional security

بررسی پیامدهای سیاسی و نظامی جنگ روسیه و اوکراین بر سیاست‌های منطقه‌ای ناتو

هادی ذکاء دادگستر، دانشجوی دکتری گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی،

دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. h.dadgostar@iauctb.ac.ir

حبیب‌اله ابوالحسن شیرازی، نویسنده مسئول، استاد گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد تهران

مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. Hab.abolhassan_shirazi@iau.ac.ir

روح‌الله قاسمیان، استادیار گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی،

تهران، ایران. R.ghasemian@iauctb.ac.ir

چکیده	درباره مقاله
<p>مناقشه روسیه و اوکراین یکی از بزرگ‌ترین بحران‌های امنیتی قرن بیست‌ویکم است که پیامدهای عمیقی بر نظم امنیتی اروپا و به‌ویژه بر سیاست‌های منطقه‌ای سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) بر جای گذاشته است. این جنگ، روابط روسیه و غرب را به سطحی از تنش بی‌سابقه رسانده و ناتو را وادار کرده است تا راهبردهای سیاسی و نظامی خود را بازتعریف کرده و با تقویت بازدارندگی و افزایش انسجام درونی، به محیط امنیتی جدید پاسخ دهد. پرسش اصلی پژوهش آن است که جنگ روسیه-اوکراین چه پیامدهای سیاسی و نظامی بر سیاست‌های منطقه‌ای ناتو داشته و آیا این پیامدها از طریق شاخص‌های کمی همچون رشد بودجه دفاعی اعضا، افزایش یگان‌های مستقر در جناح شرقی، گسترش رزمایش‌های مشترک و روند روبه‌افزایش عضویت و همکاری امنیتی قابل اندازه‌گیری است یا خیر؟ بر اساس فرضیه اصلی، «افزایش شدت و دامنه جنگ روسیه-اوکراین موجب تقویت سیاست‌های منطقه‌ای ناتو می‌شود». این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و تبیینی، و با اتکا بر داده‌های کمی و کیفی گردآوری شده از اسناد رسمی ناتو و اتحادیه اروپا، گزارش‌های معتبر بین‌المللی از جمله SIPRI و تحلیل محتوای رسانه‌ای، به بررسی این فرضیه می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که پس از سال ۲۰۲۲، شاخص‌هایی چون مخارج دفاعی، سطح استقرار نیرو، تعداد رزمایش‌ها و روند گسترش عضویت ناتو، افزایش معنادار و قابل سنجی داشته‌اند؛ امری که بیانگر تغییر قابل توجه در سیاست‌های منطقه‌ای ناتو به‌دنبال بحران اوکراین است.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>کلیدواژه‌ها: ناتو، اوکراین، بودجه دفاعی، بازدارندگی، امنیت منطقه‌ای</p> <p>تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۴/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۲۷</p>

استناد به این مقاله: ذکاء دادگستر، هادی، ابوالحسن شیرازی، حبیب‌اله و قاسمیان، روح‌الله. (۱۴۰۴). بررسی پیامدهای سیاسی و نظامی جنگ

روسیه و اوکراین بر سیاست‌های منطقه‌ای ناتو. پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۱۵(۳)، ۱۴۹-۱۶۵.

doi: 10.22034/irr.2026.554321.2789

© نویسنده(گان)

ناشر: انجمن ایرانی روابط بین‌الملل

مناقشه روسیه و اوکراین به‌عنوان یکی از ژرف‌ترین بحران‌های ژئوپلیتیکی آغاز قرن بیست‌ویکم، نه‌تنها ساختار امنیتی اروپا را دگرگون ساخته، بلکه جهت‌گیری و راهبردهای سیاسی و نظامی سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) را نیز به‌طور بنیادین تحت تأثیر قرار داده است. آغاز تهاجم روسیه در فوریه ۲۰۲۲ نقطه عطفی در معماری امنیتی اروپا بود؛ جایی که ناتو پس از چند دهه تمرکز بر عملیات‌های فرمانطقه‌ای، بار دیگر با تهدیدی مستقیم علیه مرزهای خود مواجه شد و ضرورت بازتعریف اولویت‌های امنیت جمعی، تقویت بازدارندگی و افزایش سرعت واکنش نظامی برجسته گردید از منظر سیاسی، بحران اوکراین موجب احیای گفتمان «مهار روسیه» و افزایش تعهدات امنیتی ناتو در جناح شرقی شده است. عضویت فنلاند (۲۰۲۳) و سوئد (۲۰۲۴) مرزهای جدیدی برای ناتو ایجاد کرده و بر پیچیدگی محیط امنیتی افزوده است. نشست‌های اخیر ناتو نشان می‌دهد که محور اصلی تصمیم‌سازی بر تقویت جناح شرقی، افزایش همکاری با دولت‌های شریک و بازبینی راهبردهای امنیتی سنتی متمرکز بوده است. در بُعد نظامی، این بحران ناتو را وادار کرده ساختار دفاعی خود را به‌طور اساسی بازسازی کند. افزایش بودجه دفاعی اعضا، تقویت نیروهای واکنش سریع، استقرار تجهیزات و یگان‌های اضافی در شرق اروپا، و برگزاری رزمایش‌های مشترک گسترده، همگی نشانه تغییر به سمت «بازدارندگی فعال» هستند. همچنین توجه ویژه‌ای به تقویت دفاع سایبری، مقابله با تهدیدات ترکیبی و توسعه سامانه‌های دفاع موشکی صورت گرفته است.

ابعاد ژئوپلیتیکی بحران نیز فراتر از اروپا گسترش یافته و ناتو را از یک پیمان صرفاً نظامی به یک بازیگر چندلایه تبدیل کرده است. سیاست‌های منطقه‌ای ناتو در حوزه‌هایی مانند قفقاز، دریای سیاه، آسیای مرکزی و حتی خاورمیانه تحت تأثیر مستقیم جنگ اوکراین قرار گرفته و الگوی جدیدی از همکاری امنیتی با شرکای آسیایی مانند ژاپن، کره جنوبی و استرالیا شکل گرفته است. این تعاملات نشان‌دهنده تلاش ناتو برای ایجاد یک محور امنیتی فرا آتلانتیکی در برابر تهدیدات همزمان روسیه و چین است. در این چارچوب، پرسش اصلی پژوهش عبارت است از: جنگ روسیه-اوکراین تا چه میزان موجب تقویت و تحول سیاست‌های منطقه‌ای ناتو شده است؟ به‌منظور پاسخ‌دهی به این پرسش، فرضیه اصلی تحقیق چنین تدوین شده است: "افزایش شدت و دامنه جنگ روسیه-اوکراین موجب تقویت سیاست‌های منطقه‌ای ناتو می‌شود." این تقویت در قالب شاخص‌های قابل اندازه‌گیری همچون رشد بودجه دفاعی، افزایش یگان‌های ناتو در جناح شرقی، افزایش تعداد و تنوع رزمایش‌ها، گسترش

همکاری‌های امنیتی و تسریع روند عضویت نمود می‌یابد برای سنجش این فرضیه، متغیر مستقل (جنگ روسیه-اوکراین) بر اساس شاخص‌هایی نظیر شدت درگیری، سطح تهدید ادراک‌شده و دامنه جغرافیایی جنگ عملیاتی‌سازی شده و متغیر وابسته (تحول سیاست‌های منطقه‌ای ناتو) در قالب شاخص‌هایی مانند حضور نظامی در جناح شرقی، بودجه دفاعی، رزمایش‌ها، روند عضویت و توانمندی‌های سایبری اندازه‌گیری می‌شود بر این اساس، پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از داده‌های کمی و کیفی، به بررسی پیامدهای سیاسی و نظامی بحران اوکراین بر سیاست‌های منطقه‌ای ناتو می‌پردازد.

۱. روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و تبیینی انجام شده و به منظور بررسی پیامدهای سیاسی و نظامی جنگ روسیه و اوکراین بر سیاست‌های منطقه‌ای ناتو، از ترکیبی از داده‌های کمی و کیفی بهره گرفته است. روش گردآوری داده‌ها شامل متن‌کاوی اسناد رسمی ناتو، اتحادیه اروپا و شورای امنیت، تحلیل محتوای رسانه‌ها و گزارش‌های تحلیلی معتبر بین‌المللی و همچنین استفاده از آمارهای نظامی و امنیتی منتشرشده توسط نهادهای تحقیقاتی است. برای تحلیل داده‌ها نیز از چارچوب نظری تلفیقی شامل واقع‌گرایی تهاجمی، نظریه نظم منطقه‌ای، نظریه امنیت منطقه‌ای، نئولیبرالیسم نهادی و بازدارندگی نوین استفاده شده است. این رویکرد ترکیبی، امکان فهم چندلایه از ابعاد ژئوپلیتیکی، امنیتی و نهادی بحران اوکراین و واکنش ناتو را فراهم می‌سازد.

۲. چارچوب نظری و معیارهای آزمون

تحلیل پیامدهای سیاسی و نظامی جنگ روسیه و اوکراین بر سیاست‌های منطقه‌ای ناتو مستلزم بهره‌گیری از نظریه‌هایی است که بتوانند تغییرات ناشی از تهدیدات ساختاری، رفتار قدرت‌های بزرگ و نقش نهادهای امنیتی را توضیح دهند. سه رویکرد واقع‌گرایی تهاجمی، واقع‌گرایی تدافعی و نهادگرایی نولبرال مبنای اصلی تحلیل‌اند. برای رفع کاستی‌های نظری رایج، در این پژوهش برای هر نظریه معیار آزمون مشخص تعریف شده و سپس شواهد تأییدکننده و نقض‌کننده براساس داده‌های تجربی جنگ (۲۰۲۲-۲۰۲۴) بررسی شده است.

۱-۲. واقع‌گرایی تهاجمی: نقش ساختار و میل به سلطه مرشایمر

نظریه‌های واقع‌گرایانه از دیرباز در تحلیل رفتار قدرت‌ها در عرصه بین‌الملل جایگاه برجسته‌ای داشته‌اند. یکی از برجسته‌ترین گرایش‌های نواقع‌گرایی، نظریه واقع‌گرایی تهاجمی است. واقع‌گرایی تهاجمی، نظریه‌ای است که توسط جان مرشایمر^۱ در آغاز قرن ۲۱ میلادی مطرح شده و بر رقابت اجتناب‌ناپذیر قدرت‌ها برای سلطه منطقه‌ای تأکید دارد. (Mearsheimer, 2001: 3-25) بر اساس این نظریه، روسیه به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای در پی حفظ حوزه نفوذ سنتی خود در شرق اروپا و جلوگیری از گسترش ناتو به مرزهای خود است. حمله به اوکراین و اقدامات نظامی روسیه در منطقه، تبلور این منطق قدرت‌طلبانه و واکنشی به تهدید ادراک‌شده ناشی از نزدیکی اوکراین به غرب است. (Mearsheimer, 2014: 85-90)

نظریه فوق بر ماهیت تهاجمی نظام بین‌الملل و تلاش قدرت‌ها برای افزایش توان و سلطه منطقه‌ای تأکید دارد. در این چارچوب، رفتار روسیه در قبال اوکراین به‌ویژه در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۲۲ را می‌توان در قالب اصول این نظریه تحلیل کرد. واقع‌گرایی تهاجمی بر اساس چند فرض بنیادین بنا شده است:

۱. نظام بین‌الملل آنارشیک است و نهاد مرکزی برای حل اختلافات وجود ندارد.
۲. قدرت‌ها عقلانی عمل می‌کنند و در پی افزایش امنیت خود هستند.
۳. هیچ دولتی نمی‌تواند از نیات دیگران مطمئن باشد.
۴. بقا اولویت نخست دولت‌ها است.
۵. دولت‌ها برای افزایش امنیت، به دنبال افزایش قدرت نسبی هستند و در صورت امکان، سلطه منطقه‌ای را هدف قرار می‌دهند. (Mearsheimer, 2001: 3-25)

بر اساس این دیدگاه، کشورها تنها زمانی احساس امنیت می‌کنند که بر رقبای منطقه‌ای خود سلطه پیدا کرده باشند.

از منظر مرشایمر، روسیه نیز به‌عنوان یک قدرت بزرگ منطقه‌ای، درصدد حفظ موازنه قوا و جلوگیری از گسترش تهدیدات در مرزهای خود است. این کشور پس از فروپاشی شوروی، همواره نسبت به گسترش ناتو به شرق حساس بوده است. گسترش تدریجی ناتو به کشورهای اروپای شرقی نظیر لهستان، رومانی، مجارستان، کشورهای بالتیک و تلاش برای پیوستن اوکراین به این سازمان، از دید کرملین

¹ John Mearsheimer

تهدیدی امنیتی و ژئوپلیتیکی محسوب می‌شود. در این چارچوب، حمله روسیه به اوکراین نه تنها غیرمنطقی یا غیرقانونی، بلکه پیش‌بینی‌پذیر و از منظر منطقی واقع‌گرایانه حتی اجتناب‌ناپذیر بود (Mearsheimer, 2014: 85–90). اوکراین به لحاظ موقعیت ژئوپلیتیکی، پل اتصال شرق و غرب و دارای اهمیت استراتژیک برای روسیه است. برژینسکی (۱۹۹۷) تأکید کرده بود که بدون اوکراین، روسیه قادر به احیای امپراتوری اوراسیایی نخواهد بود. بنابراین، پیوستن اوکراین به ناتو به مثابه حذف یک سپر ژئوپلیتیکی برای روسیه تلقی شد. چنین روندی، محرکی قوی برای واکنش تهاجمی روسیه بود. (آذریان، ۱۴۰۴: ۵) در سال ۲۰۱۴، پس از سقوط دولت طرفدار روسیه در کی‌یف و قدرت‌گیری جریان‌های متمایل به غرب، روسیه شبه‌جزیره کریمه را ضمیمه خاک خود کرد و از جدایی‌طلبان شرق اوکراین حمایت نمود. مرشایمر در مقاله معروف خود چنین استدلال می‌کند که غرب، به‌ویژه ایالات متحده، با نادیده گرفتن حساسیت‌های ژئوپلیتیکی روسیه و حمایت از انقلاب‌های رنگی، زمینه‌ساز این بحران شد. (Mearsheimer, 2014: 88) تهاجم تمام‌عیار روسیه در فوریه ۲۰۲۲ را می‌توان ادامه همان روند دانست. اگرچه این اقدام با محکومیت جهانی و تحریم‌های شدید همراه بود، اما از منظر واقع‌گرایی تهاجمی، روسیه در تلاش بود با فشار نظامی، مانع از ورود دائم ناتو به حیات خلوت خود شود. مرشایمر بارها هشدار داده بود که غرب با ادامه این روند، عملاً روسیه را به واکنش تند سوق می‌دهد. (Mearsheimer, 2015: 8-12) مرشایمر استدلال می‌کند که قدرت‌های بزرگ برای پیشینه‌سازی امنیت خود، ناگزیر به کسب برتری منطقه‌ای و جلوگیری از نفوذ رقبای ژئوپلیتیکی هستند. به‌زعم او، گسترش ناتو به شرق، تهدید حیاتی علیه روسیه است و واکنش سخت این کشور قابل پیش‌بینی بود-3 (Mearsheimer 2001, 25). لذا معیارهای آزمون در این خصوص عبارتند از:

۱. تلاش قدرت بزرگ برای ایجاد حوزه نفوذ انحصاری.
۲. استفاده از نیروی نظامی به‌عنوان ابزار اصلی بازدارندگی.
۳. واکنش سخت‌افزاری ناتو به افزایش تهدید.
۴. تشدید رقابت امنیتی در قالب بازی مجموع صفر.

شواهد تأییدکننده موارد زیر می‌باشند:

- حمله ۲۰۲۲ روسیه با هدف جلوگیری از نزدیکی اوکراین به ناتو (Charap and Boston 2023, 54–55)
- تأکید روسیه بر «خطوط قرمز امنیتی» پیرامون ناتو (Hill and Stent 2022, 12)

- جهش بودجه دفاعی ناتو به ۱.۵ تریلیون دلار در ۲۰۲۴.
- افزایش یگان‌های شرقی ناتو از ۴ به ۸ یگان.

شواهد خلاف نظریه بدین ترتیب هستند که اولاً، گسترش ناتو پس از جنگ (پیوستن فنلاند و سوئد) برخلاف پیش‌بینی میرشایمر است که انتظار «بازدارندگی» و نه «گسترش» را داشت. (Mearsheimer, 2014: 90-91) دوم آنکه، تلاش روسیه برای مذاکره در ۸ دور دیپلماسی ۲۰۲۱-۲۰۲۲ نشان‌دهنده تلاش برای اجتناب از جنگ تمام‌عیار بود. در نهایت، می‌توان به ناتوانی روسیه در اعمال سلطه بلندمدت در برابر ناتو اشاره نمود.

لذا واقع‌گرایی تهاجمی رفتار اولیه روسیه و نگرانی ساختاری آن از گسترش ناتو را به خوبی توضیح می‌دهد، اما پیامدهای جنگ-که عمدتاً به تقویت ناتو منجر شد-با پیش‌بینی نظریه سازگار نیست.

۲-۲. واقع‌گرایی تدافعی: درک تهدید و رفتار پیشگیرانه

واقع‌گرایی تدافعی، برخلاف نسخه تهاجمی، ادعا می‌کند که قدرت‌های بزرگ عمدتاً در واکنش به تهدیدهای ادراک‌شده عمل می‌کنند و تلاش برای سلطه، برخلاف منطق بقا، پرهزینه و خطرناک است (Walt 1987, 22-27). لذا معیارهای آزمون در این خصوص عبارتند از:

۱. رفتار روسیه باید ماهیت «پیشگیرانه و تدافعی» داشته باشد.
۲. اقدامات ناتو باید مبتنی بر بازدارندگی و نه تهاجم باشد.
۳. همکاری‌های منطقه‌ای برای کاهش تهدید افزایش یابد.

شواهد تأییدکننده موارد زیر می‌باشند:

- ناتو هیچ عملیات تهاجمی علیه روسیه طراحی یا اعلام نکرده است. (NATO 2023, 4)
- استقرار سپر موشکی و یگان‌های شرق اروپا ماهیتی تدافعی دارد.
- درخواست روسیه برای «تضمین‌های امنیتی» قبل از جنگ (۲۰۲۱).

شواهد خلاف نظریه بدین ترتیب هستند که اولاً، عملیات گسترده روسیه در ۲۰۲۲ فراتر از اقدام پیشگیرانه حداقلی بود. (Kroenig 2022, 8-9) دوم آنکه، تلاش روسیه برای تصرف سریع کی‌یف با منطق تدافعی سازگار نبوده است. در نهایت، واکنش ناتو پس از جنگ، جنبه انبساطی و تقویتی داشته است.

بنابراین رویکرد فوق‌توان توضیح «ادراک تهدید» را دارد، اما نمی‌تواند ابعاد تهاجمی عملیات روسیه و پیامدهای گسترش ناتو را توضیح دهد.

۲-۳. نهادگرایی نولیبرال: انسجام نهادی و همکاری چندجانبه

نئولیبرالیسم نهادی یکی از نظریه‌های مهم در حوزه روابط بین‌الملل است که با تمرکز بر نقش نهادهای بین‌المللی، همکاری چندجانبه و رژیم‌های بین‌المللی، به تبیین نحوه مدیریت تعارضات و ارتقاء همکاری در نظام جهانی می‌پردازد. این نظریه برخلاف واقع‌گرایی کلاسیک که سیاست بین‌الملل را اساساً صحنه‌ای برای رقابت قدرت‌ها و منافع ملی می‌داند، به قابلیت‌های نهادهای بین‌المللی در کاهش تنش‌ها، مدیریت بحران‌ها و ایجاد اعتماد میان بازیگران بین‌المللی باور دارد (Keohane, 1984: 5-12). لذا نئولیبرالیسم نهادی بر نقش نهادها و همکاری‌های بین‌المللی در کاهش تنش‌ها و حل تعارضات تأکید دارد (Keohane & Nye, 2012: 48). ناتو به عنوان نهادی کلیدی در امنیت جمعی و همکاری‌های نظامی غرب، ابزار اصلی ایجاد هماهنگی و بازدارندگی علیه تهدید روسیه است. این نظریه امکان تحلیل سازوکارهای نهادی، تحریم‌ها، همکاری‌های چندجانبه و دیپلماسی را فراهم می‌آورد و نشان می‌دهد چگونه ناتو با تقویت اتحاد داخلی و مشارکت در عملیات امنیتی منطقه‌ای واکنش نشان می‌دهد. (NATO, 2022: 15) رویکرد نئولیبرال‌ها به نهادها، نه به عنوان ابزارهایی صرفاً در خدمت قدرت‌های بزرگ، بلکه به عنوان سازوکارهایی مستقل برای تسهیل اطلاعات، کاهش هزینه‌های مبادله، ایجاد قواعد مشترک و نظارت بر تعهدات اعضا مطرح می‌شود. رابرت کوهن و جوزف نای در آثار خود تأکید دارند که همکاری در نظام بین‌الملل، حتی در غیاب یک قدرت هژمونیک، می‌تواند به واسطه نهادهای بین‌المللی پایدار بماند. (Keohane & Nye, 2012: 45-50) در پرتو این نظریه، سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) را می‌توان نمونه‌ای از یک نهاد امنیتی نئولیبرال دانست که در بستر نظام بین‌الملل پس از جنگ جهانی دوم شکل گرفته و در دوران پساجنگ سرد، با تطبیق خود با شرایط نوین، همچنان نقشی محوری در مدیریت امنیت منطقه‌ای ایفا می‌کند. ناتو نه تنها یک پیمان نظامی صرف، بلکه یک چارچوب نهادی برای هماهنگی سیاسی-امنیتی بین کشورهای غربی است که امکان واکنش هماهنگ به تهدیداتی چون گسترش نفوذ روسیه را فراهم می‌آورد. (NATO, 2022: 15)

با افزایش تنش‌ها در شرق اروپا، به‌ویژه پس از بحران اوکراین، ناتو به‌عنوان یک نهاد چندجانبه، عملکرد خود را در چهار محور تقویت کرده است: افزایش حضور نظامی در مرزهای شرقی، هماهنگی اطلاعاتی بین اعضا، اعمال تحریم‌های اقتصادی علیه روسیه، و پیشبرد دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای به‌منظور مشروع‌سازی اقدامات خود. این اقدامات با منطق نئولیبرالیسم نهادی هم‌خوانی دارد؛ یعنی نهادها قادرند حتی در شرایط بحران، سازوکارهای همکاری و پاسخ جمعی ایجاد کنند. (کوهن، و نای، ۱۴۰۰: ۲۱)

از منظر نئولیبرالیسم نهادی، تحریم‌ها نیز یکی از ابزارهای مشروع و مؤثر برای اعمال فشار سیاسی و اقتصادی بر بازیگر متخاصم به‌شمار می‌روند. در این زمینه، همکاری ناتو با اتحادیه اروپا، گروه هفت و سازمان ملل در اعمال تحریم‌های گسترده علیه روسیه، نمادی از قدرت نهادهای بین‌المللی در هماهنگی و پاسخ جمعی است. (European Council, 2022) نهادهای بین‌المللی با ایجاد اجماع، تعریف معیارهای حقوقی و سیاسی، و اعمال فشار مشروع، می‌توانند بدون توسل به جنگ مستقیم، هزینه‌های تهاجم را برای متجاوز افزایش دهند.

نئولیبرالیسم نهادی همچنین به اهمیت رژیم‌های بین‌المللی در حوزه‌های تخصصی مانند انرژی، امنیت سایبری و مقابله با تروریسم توجه دارد. ناتو با توسعه همکاری‌های فرابرجسته در این حوزه‌ها، توانسته است امنیت اعضای خود را به شکلی جامع‌تر تضمین کند. همکاری با کشورهای غیرعضو، به‌ویژه در زمینه آموزش نظامی، تبادل اطلاعات و ارتقاء ظرفیت‌های دفاعی، از دیگر ابعاد عملکرد نهادی ناتو است که در قالب رویکرد نئولیبرال قابل تحلیل است.

نکته قابل توجه دیگر در نئولیبرالیسم نهادی، نقش اعتمادسازی و شفاف‌سازی در کاهش تعارضات است. ناتو با انتشار بیانیه‌ها، گزارش‌ها و استراتژی‌های دفاعی خود به‌طور علنی، در تلاش است تا تصویر شفافی از اهداف و برنامه‌های خود ارائه دهد. این اقدام، از یک‌سو به کاهش سوءتفاهم‌ها کمک می‌کند و از سوی دیگر، فضای دیپلماسی عمومی را برای دفاع از سیاست‌های خود تقویت می‌نماید.

با این حال، منتقدان این نظریه، به‌ویژه از منظر رئالیسم تهاجمی، معتقدند که نهادها در نهایت ابزارهایی در خدمت منافع قدرت‌های بزرگ‌اند و در شرایط تهدید حیاتی، کارایی محدودی دارند. از دید این منتقدان، واکنش ناتو به بحران اوکراین، اگرچه در ظاهر یک اقدام نهادی جمعی است، اما در واقع ناشی از همگرایی منافع کشورهای بزرگ غربی به‌ویژه آمریکا است. (Mearsheimer, 2014)

نهادگرایی نئولیبرال بر نقش نهادها در کاهش عدم قطعیت، مدیریت تهدید و افزایش هزینه‌های رفتار تهاجمی تأکید دارد. (Keohane 1984, 91-94) معیارهای آزمون موارد زیر می‌باشند:

۱. افزایش انسجام نهادی درون ناتو.
۲. گسترش همکاری امنیتی فراتر از اروپا.
۳. هزینه‌سازی برای رفتارهای تجدیدنظرطلبانه.
۴. تقویت رژیم‌های امنیتی چندجانبه.

شواهد تأییدکننده عبارتند از:

- هماهنگی بی سابقه ناتو-اتحادیه اروپا در تحریم‌ها. (Borrell 2022, 3-4)
- مشارکت ژاپن، کره جنوبی و استرالیا در نشست‌های ناتو ۲۰۲۳-۲۰۲۴.
- افزایش اعضای ناتو از ۳۰ به ۳۲.
- تشکیل گروه رامشتاین با مشارکت بیش از ۵۰ کشور.

شواهد خلاف نظریه بدین ترتیب هستند که اولاً، نهادها نتوانستند مانع آغاز جنگ شوند. دوم آنکه، روسیه و چین مشروعیت نهادهای امنیتی غرب را رد می‌کنند. در نهایت می‌توان به افزایش شکاف شرق-غرب و بی‌اعتمادی نهادی اشاره نمود.

در جمع‌بندی، نئولیبرالیسم نهادی ناتو را نه صرفاً یک ائتلاف نظامی، بلکه سازوکاری برای مدیریت امنیت جمعی، تسهیل همکاری چندجانبه و اعمال فشار هماهنگ در نظام بین‌الملل می‌بیند. این دیدگاه در تحلیل چگونگی واکنش ناتو به تهدید روسیه، به ما امکان می‌دهد تا ابعاد سیاسی، اقتصادی، اطلاعاتی و دیپلماتیک عملکرد این نهاد را با نگاهی تحلیلی‌تر بررسی کنیم. در نهایت، قدرت نهادها در مدیریت تعارضات، بستگی به میزان مشروعیت، انسجام داخلی، و توان بسیج منابع اعضای آن‌ها دارد. لذا نهادگرایی نولیبرال در تبیین مرحله پس از جنگ قدرت توضیح‌دهندگی بالایی دارد، زیرا انسجام ناتو، همکاری‌های فرامنطقه‌ای و هزینه‌سازی علیه روسیه افزایش یافته است.

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. داده‌های کمی

داده‌ها حاکی از رشد چشمگیر مخارج نظامی و تقویت حضور عملیاتی در جناح شرقی است. پیش از بحران اوکراین، در سال ۲۰۱۴، بودجه دفاعی ناتو و تعداد اعضای پایبند به معیار ۲ درصد تولید ناخالص داخلی محدود بود و تنها ۴ یگان رزمی در جناح شرقی مستقر بودند که نشان‌دهنده سطح تهدید پایین‌تر و بازدارندگی نمادین بود. تا سال ۲۰۲۲، قبل از اوج درگیری، تعداد کشورها با بودجه حداقل ۲ درصد تولید ناخالص داخلی به ۷-۸ کشور افزایش یافته و یگان‌های شرقی هنوز ۴ یگان باقی مانده بودند.

پس از آغاز جنگ، روند تقویت و گسترش ساختار دفاعی ناتو تسریع شد. در سال ۲۰۲۳، مخارج نظامی به ۱،۳۴۱ میلیارد دلار رسید و تعداد اعضای پایبند به معیار ۲ درصد تولید ناخالص داخلی به ۱۱ کشور افزایش یافت؛ همزمان تعداد یگان‌های شرقی به ۸ رسید و سطح بازدارندگی فعال و بلندمدت شکل گرفت. در سال ۲۰۲۴، مخارج ناتو از ۱.۵ تریلیون دلار عبور کرد، ۱۸ کشور به معیار بودجه دفاعی

حداقل ۲ درصد تولید ناخالص داخلی رسیدند و یگان‌های شرقی همچنان ۸ یگان تقویت‌شده باقی ماندند. این تحولات نشان می‌دهد که ناتو در واکنش به جنگ اوکراین نه تنها منابع مالی و نظامی خود را به‌طور چشمگیر افزایش داده، بلکه ظرفیت عملیاتی و آمادگی در جناح شرقی را به‌طور پایدار تقویت کرده است (SIPRI, 2024, 7).

۳-۲. تحلیل و تبیین یافته‌ها

یافته‌های کمی و کیفی این پژوهش نشان می‌دهد که جنگ روسیه-اوکراین نه تنها درک ناتو از تهدید را دگرگون کرده، بلکه موجب بازآرایی ساختاری در سیاست‌های منطقه‌ای این سازمان شده است. بررسی شاخص‌های کمی مانند بودجه دفاعی، سطح استقرار نیرو، تعداد رزمایش‌ها و روند گسترش عضویت نشان می‌دهد که شدت جنگ، ناتو را از وضعیت «بازدارندگی نمادین» به «بازدارندگی فعال و چندلایه» منتقل کرده است. (NATO 2023, 14)

۱-۲-۳. افزایش بودجه دفاعی و تغییر رفتار مالی اعضای ناتو

نخستین یافته مهم پژوهش، رشد بی‌سابقه بودجه دفاعی اعضای ناتو پس از ۲۰۲۲ است. بر اساس گزارش رسمی ناتو و داده‌های SIPRI، مجموع مخارج دفاعی اعضا در سال ۲۰۲۴ به بیش از ۱.۵ تریلیون دلار رسیده است. (SIPRI 2024, 6)

این افزایش تنها یک رشد مالی نیست، بلکه نشان‌دهنده تغییر ادراک تهدید در اروپا است؛ به‌گونه‌ای که بسیاری از کشورهای اروپایی روسیه را «تهدیدی فوری، ساختاری و بلندمدت» ارزیابی می‌کنند (NATO, 2022, 4). در همین راستا، تعداد کشورهای پایبند به معیار دفاعی ۲ درصد تولید ناخالص داخلی از تنها ۳ کشور در سال ۲۰۱۴ به ۱۸ کشور در ۲۰۲۴ افزایش یافته است. (NATO 2024, 8) این تحول نشان می‌دهد که جنگ اوکراین شکاف تاریخی میان تعهدات رسمی و رفتار عملی اعضا را کاهش داده و انسجام دفاعی ناتو را تقویت کرده است.

۲-۲-۳. افزایش یگان‌های شرقی؛ گذار از حضور نمادین به بازدارندگی فعال

داده‌های ناتو نشان می‌دهد که تعداد «یگان‌های رزمی چندملیتی» مستقر در جناح شرقی از ۴ یگان در ۲۰۱۴ به ۸ یگان در ۲۰۲۳ افزایش یافته است. (NATO 2023, 22) پیش از جنگ اوکراین، استقرار نیروهای ناتو عمدتاً «نمادین» و با هدف اطمینان‌بخشی محدود بود. اما از ۲۰۲۲ به بعد، استراتژی ناتو از «حضور محدود» به «بازدارندگی فعال» تغییر یافته است. این تحول شامل استقرار دائمی‌تر نیروها،

تقویت سامانه‌های دفاع موشکی و هوایی؛ افزایش تجهیزات سنگین زرهی و حضور چرخشی اما مداوم در لهستان و کشورهای بالتیک است. (NATO Defense Planning Report 2023, 17) این روند نشان می‌دهد که ناتو در حال بازسازی ساختار دفاع جمعی خود با تمرکز بر مهار روسیه در بلندمدت است.

۳-۲-۳. گسترش همکاری امنیتی و تغییر نقشه ژئوپلیتیکی ناتو

یکی از پیامدهای مستقیم جنگ اوکراین، پیوند خوردن بحران نظامی با تغییرات ژئوپلیتیکی است. فنلاند در ۲۰۲۳ و سوئد در ۲۰۲۴ به ناتو پیوستند؛ تصمیمی که در گزارش ناتو «تغییر راهبردی در معماری امنیت شمال اروپا» توصیف شده است. (NATO 2024b, 3) با عضویت فنلاند و سوئد، اولاً؛ مرز مستقیم ناتو با روسیه بیش از دو برابر افزایش یافت. ثانياً، توازن امنیتی در دریای بالتیک تغییر کرد. ثالثاً، توان ناتو برای عملیات مشترک در شمال اروپا افزایش یافت. هم‌زمان، همکاری‌های امنیتی با اوکراین، گرجستان، ژاپن، کره جنوبی و استرالیا گسترش یافته و ناتو در اسناد رسمی خود از یک «معماری امنیتی فرآ‌آتلانتیکی» سخن می‌گوید. (NATO 2023c, 9)

۳-۲-۴. افزایش رزمایش‌ها؛ ارتقای آمادگی عملیاتی و بازدارندگی

داده‌ها نشان می‌دهد که از ۲۰۲۲ به بعد، حجم و کیفیت رزمایش‌های ناتو تغییر چشمگیری داشته است. رزمایش استراتژیک ۲۰۲۴ با مشارکت بیش از ۹۰ هزار نیرو، بزرگ‌ترین رزمایش ناتو از پایان جنگ سرد بوده است. (NATO Exercise Report 2024, 12) ویژگی‌های جدید رزمایش‌ها بدین ترتیب قابل تبیین بود که حجم نیروها و تجهیزات مشارکت‌کننده در رزمایش‌ها به‌طور قابل توجهی افزایش یافته بود. دوم آنکه رزمایش‌ها، ابعاد جدیدی شامل دفاع سایبری، دفاع سایبری؛ جنگ ترکیبی، دفاع موشکی و عملیات مشترک در محیط چندحوزه‌ای در بر گرفتند.

سوم، سناریوهای رزمایش‌ها اکنون شامل دفاع از بالتیک، مقابله با حمله موشکی روسیه و عملیات ضدنفوذ و جنگ ترکیبی است. (NATO 2024c, 17)

به‌طور کلی، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که جنگ روسیه-اوکراین موجب تحول ساختاری در سیاست‌های منطقه‌ای ناتو شده است. این تحول شامل افزایش بی‌سابقه بودجه دفاعی، تقویت پایدار یگان‌های شرقی، گسترش حوزه عضویت و افزایش کیفیت و کمیت رزمایش‌هاست و همگی بیانگر ورود ناتو به عصر جدیدی از رقابت ژئوپلیتیکی با روسیه هستند.

ناتو اکنون در حال حرکت از مرحله «بازدارندگی حداقلی» به «بازدارندگی فعال، چندبعدی و بلندمدت» است؛ وضعیتی که تأثیرات آن بر آینده امنیت اروپا بسیار عمیق خواهد بود.

۴. بررسی پیامدهای سیاسی و نظامی جنگ روسیه و اوکراین بر سیاست‌های منطقه‌ای ناتو

جنگ روسیه و اوکراین (از فوریه ۲۰۲۲) نه تنها امنیت اروپا را دگرگون کرده است، بلکه ساختار، استراتژی و رفتار ناتو را نیز به شکل بنیادینی تغییر داده است. یافته‌های این تحقیق - با توجه به اسناد رسمی، آمارهای بین‌المللی و تحلیل رسانه‌ای - نشان می‌دهد که تأثیرات این بحران در سه سطح اصلی قابل مشاهده است: سیاسی، نظامی و منطقه‌ای.

۴-۱. پیامدهای سیاسی

• افزایش انسجام داخلی و اجماع در ناتو

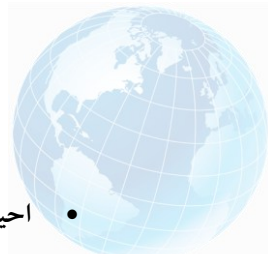
پس از بحران ۲۰۲۲، بسیاری از اعضا که پیشتر با بودجه دفاعی و مسئولیت‌های امنیتی اختلاف داشتند، به سطح بالاتری از هماهنگی و همکاری رسیدند. طبق گزارش رسمی ناتو، در سال ۲۰۲۳ دفاع جمعی کشورهای اروپایی عضو به ۲٪ از مجموع تولید ناخالص داخلی رسید. افزون بر این، تعداد اعضای ناتو که تعهد هزینه دفاعی را برآورده کرده‌اند، به سطح بی‌سابقه‌ای رسیده است.

• تغییر اولویت‌های امنیتی ناتو به سمت اروپا و شرق اروپا

ناتو با بازنگری در استراتژی دفاعی خود، تمرکز خود را از عملیات فرامنطقه‌ای بلافاصله به امنیت درون اروپایی و دفاع از جناح شرقی منتقل کرده است. این بازگشت به امنیت قاره‌ای تأکیدی است بر تهدید مستقیم ناشی از روسیه و پیامدهای جنگ در همسایگی ناتو.

• شتاب در عضویت کشورهای سابقاً بی طرف

پس از تهاجم روسیه، دو کشور شمال اروپا یعنی فنلاند و سوئد که سال‌ها سیاست بی طرفی داشتند، درخواست عضویت در ناتو دادند. فنلاند در ۲۰۲۳ رسماً به ناتو پیوست و سوئد در ۲۰۲۴ به عنوان عضو سی و سوم پذیرش شد. این تحولات نه تنها مرزهای ناتو را گسترش داد، بلکه همبستگی و تعهد اعضا به امنیت جمعی را نیز تقویت کرد.

• احیای گفتمان "مهار روسیه"

جنگ اوکراین به معنای واقعی گفتمان مهار روسیه را از دهه ۹۰ میلادی دوباره به صدر دستور کار امنیتی-سیاسی ناتو بازگرداند. تهدید مشترک علیه امنیت اروپا، باعث شد کشورهای عضو به درک مشترکی درباره ضرورت بازدارندگی و دفاع دسته‌جمعی برسند.

۴-۲. پیامدهای نظامی

• رشد چشمگیر بودجه دفاعی و سرمایه‌گذاری در تجهیزات

آمارهای منتشرشده توسط مؤسسه SIPRI نشان می‌دهد که در سال ۲۰۲۴ کل مخارج نظامی اعضای ناتو به حدود ۱.۵۰۶ تریلیون رسیده است، با افزایش تقریباً ۹٪ نسبت به سال قبل. این افزایش نشان‌دهنده عزم اعضا برای بازسازی نیرو و تجهیز مجدد در مواجهه با تهدید روسیه است.

• استقرار و تقویت نیروها در جناح شرقی

کشورهای مرزنشین با روسیه و حوزه بالتیک - مانند لهستان، کشورهای بالتیک و فنلاند - با افزایش نیرو، تجهیزات و آماده‌سازی، نقش مرکزی در استراتژی بازدارندگی ناتو یافته‌اند. به‌ویژه فنلاند به‌عنوان عضو جدید، قابلیت قابل توجهی در حوزه شمالی (مرز با روسیه) به ناتو اضافه کرده است.

• تمرکز بر جنگ‌های ترکیبی و مدرن: سایبری، موشکی، اطلاعاتی

ناتو نه تنها به بازدارندگی کلاسیک (نیروی زمینی، هوایی) توجه کرده، بلکه توجه ویژه‌ای به توانمندی‌های سایبری، دفاع هوایی/موشکی و مقابله با تهدیدات ترکیبی کرده است. این تغییر نشان‌دهنده پذیرش «جنگ مدرن» و تهدیدات پیچیده در امنیت اروپا است.

• گسترش رزمایش‌ها و آمادگی عملیاتی

به‌روزرسانی ساختارها، انجام رزمایش‌های مشترک و افزایش همکاری بین اعضا به‌ویژه در جبهه شرقی و شمال اروپا (بالتیک، اسکاندیناوی، دریای سیاه) شدت گرفته است - حرکتی که پیامد مستقیم جنگ اوکراین است.

۴-۳. پیامدهای منطقه‌ای و ژئوپلیتیکی

• تمرکز ناتو بر محور شرقی و دریای سیاه با افزایش حضور فنلاند و سوئد، و تقویت نیروها در کشورهای بالتیک و لهستان، ناتو حوزه جغرافیایی نفوذ خود را به سمت شرق اروپا و دریای سیاه گسترش داده است. این به معنای بازتعریف "خط مقدم" امنیتی ناتو است.

- **تقویت همکاری با کشورهای هم‌مرز یا شریک، حتی اگر عضو نباشند**

ناتو همکاری‌های نظامی، اطلاعاتی و امنیتی خود را با کشورهای هم‌مرز نظیر اوکراین و گرجستان اضافه کرده است. این همکاری‌ها ترکیبی از پشتیبانی نظامی، کمک تجهیزات، تبادل اطلاعات و آموزش است، که هدف آن افزایش هزینه تجاوز برای روسیه و افزایش امنیت جمعی است.

- **پیوند استراتژیک با سایر متحدان جهانی و فرآتلانتیکی**

با توجه به تحولات امنیتی و ژئوپلیتیکی، ناتو قصد دارد روابط خود را فراتر از اروپا ببرد - همکاری با شرکای کناری مانند کشورهای آسیایی (بسته به تحولات جهانی)، تقویت زنجیره تأمین دفاعی و افزایش آمادگی جهانی.

- **جهش به "دوره پیش‌جنگ" در جناح شرقی ناتو**

برخی تحلیل‌ها از جمله در گزارش‌های مطبوعاتی و امنیتی اروپایی، از تحولات ۲۰۲۳-۲۰۲۵ به‌عنوان «دوره پیش‌جنگ» برای مناطق مرزی با روسیه یاد می‌کنند؛ یعنی دورانی که ناتو برای احتمال تشدید درگیری یا گسترش جنگ آمادگی می‌گیرد.

نتیجه‌گیری

جنگ روسیه و اوکراین را می‌توان نقطه عطفی بنیادین در تحول معماری امنیتی اروپا و بازتعریف نقش و کارکرد ناتو دانست. یافته‌های این پژوهش، که بر ترکیبی از داده‌های کمی (از جمله بودجه‌های دفاعی، گسترش یگان‌ها و تغییرات عضویتی) و داده‌های کیفی (تصمیمات سیاسی، اسناد راهبردی و الگوهای بازدارندگی) استوار است، نشان می‌دهد که ناتو از یک الگوی بازدارندگی حداقلی و واکنشی، به سوی الگویی فعال، دائمی و چندلایه حرکت کرده است. این گذار نه یک واکنش مقطعی، بلکه نشانه‌ای از دگرگونی ساختاری و راهبردی در درک ناتو از تهدید و امنیت جمعی است. در سطح ساختاری، جنگ اوکراین موجب تقویت بی‌سابقه موقعیت ژئوپلیتیکی ناتو شده است. پیوستن فنلاند و گسترش مرز زمینی مستقیم ناتو با روسیه، همراه با افزایش انسجام سیاسی میان اعضا و تعمیق همکاری‌های فرآتلانتیکی، نشان می‌دهد که راهبرد روسیه نه تنها به مهار ناتو منجر نشده، بلکه عملاً به تسریع گسترش و تقویت آن انجامیده است. این نتیجه، پیش‌بینی‌های واقع‌گرایی تهاجمی درباره بازدارندگی گسترش اتحاد‌های رقیب را به چالش می‌کشد و نشان می‌دهد که رفتار تهاجمی می‌تواند پیامدهای معکوس راهبردی ایجاد کند. در سطح نظامی و عملیاتی، ناتو پس از دهه‌ها وارد مرحله‌ای از بازسازی گسترده

ظرفیت‌های دفاعی خود شده است. افزایش چشمگیر بودجه‌های دفاعی، رشد تعداد کشورهای پایبند به معیار ۲ درصد تولید ناخالص داخلی، گسترش یگان‌های دائمی در جناح شرقی و همسوسازی رزمایش‌ها با سناریوهای واقعی مقابله با روسیه، همگی بیانگر آن است که ناتو برای نخستین بار پس از پایان جنگ سرد، به یک ظرفیت عملیاتی پایدار و مستقر در شرق اروپا دست یافته است. این تحول، بازدارندگی ناتو را از سطح نمادین به سطح عملیاتی ارتقا داده و قابلیت واکنش سریع و مؤثر در برابر تهدیدات منطقه‌ای را به‌طور معناداری افزایش داده است. در سطح نظری، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هیچ‌یک از رویکردهای نظری مسلط در روابط بین‌الملل به‌تنهایی قادر به تبیین کامل بحران اوکراین نیستند. واقع‌گرایی تهاجمی می‌تواند منطق رفتار اولیه روسیه را توضیح دهد، اما در تبیین پیامدهای راهبردی جنگ ناکافی است. واقع‌گرایی تدافعی، ادراک تهدید را روشن می‌سازد، اما شدت و دامنه عملیات روسیه از چارچوب آن فراتر می‌رود. در مقابل، نهادگرایی نولیبرال توان بیشتری در توضیح مرحله پساجنگ دارد؛ مرحله‌ای که با افزایش انسجام نهادی، تعمیق همکاری‌های فرامنطقه‌ای و تقویت سازوکارهای جمعی امنیت همراه بوده است. ترکیب این رویکردها نشان می‌دهد که بحران اوکراین یک تحول چندلایه ایجاد کرده است که از تهدید ساختاری آغاز شده، به واکنش نظامی انجامیده و در نهایت به انسجام نهادی گسترده منجر شده است. بر مبنای این یافته‌ها، پیامدهای سیاستی پژوهش نشان می‌دهد که تثبیت بازدارندگی فعال در جناح شرقی، تقویت سازوکارهای واکنش بحران و افزایش ظرفیت‌های عملیاتی، برای ناتو ضرورتی راهبردی دارد. در همین راستا، کشورهای اروپایی عضو ناتو ناگزیرند فراتر از معیار حداقلی ۲ درصد حرکت کرده و با یکپارچه‌سازی صنایع دفاعی، وابستگی ساختاری خود به ایالات متحده را کاهش دهند. در سطح منطقه‌ای، مدیریت امنیت دریای سیاه و ارتقای همکاری‌های امنیتی با شرکای غیرعضو، از جمله گرجستان و مولداوی، نقش مهمی در جلوگیری از سرریز ناامنی ایفا می‌کند. در مورد اوکراین نیز، تضمین‌های امنیتی مرحله‌ای و برنامه‌های بلندمدت همگرایی دفاعی می‌تواند خلأ ناشی از عدم عضویت رسمی را تا حدی جبران کند. در مجموع، این پژوهش نشان می‌دهد که بحران اوکراین، ناتو را از یک سازمان دفاعی متأثر از منطق پساجنگ سرد، به یک اتحاد فعال، عملیاتی و چندمنطقه‌ای تبدیل کرده است. این تحول حاکی از آن است که امنیت اروپا در دهه‌های آینده نه از طریق مهار حداقلی، بلکه از مسیر بازدارندگی فعال، شبکه‌سازی منطقه‌ای و بسیج پایدار منابع دفاعی تأمین خواهد شد. به این ترتیب، آینده ناتو بیش از هر زمان دیگر به توانایی آن در تطبیق نهادی، انسجام سیاسی و مدیریت هم‌زمان تهدیدات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای وابسته است.

References

- Allison, R. (2014). Russian 'deniable' intervention in Ukraine: How and why Russia broke the rules. *International Affairs*, 90(6), 1259–1297.
- Azarian, M. (2024). *The security tragedy of great powers: A theoretical analysis of the Russia–Ukraine conflict from an offensive realism perspective*. Tehran, Iran: Farnad Publishing. [In Persian]
- Azarian, M. (2025). *Commanding the shadows: The architecture of Russia's external military and security policy in the era of great powers (An offensive realism perspective)*. Tehran, Iran: Farnad Publishing. [In Persian]
- Azarian, M. (2025). *Russia's geopower: Multidimensional strategies of the geography of Russian power (An offensive realism approach)*. Tehran, Iran: Farnad Publishing. [In Persian]
- Beldar, H. (2023). Security implications of the Ukraine war for Europe's defense structure. *Central Eurasia Studies Quarterly*, 12(2), 55–88. [In Persian]
- Borrell, J. (2022). *The EU's response to Russia's war*. Brussels, Belgium: European External Action Service (EEAS).
- Brzezinski, Z. (1997). *The grand chessboard: American primacy and its geostrategic imperatives*. New York, NY: Basic Books.
- Buzan, B. (1991). *People, states and fear: An agenda for international security studies in the post–Cold War era*. London, UK: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2023). *Regions and powers: The structure of international security* (R. Ghahremanpour, Trans.). Tehran, Iran: Strategic Studies Research Institute. [In Persian]
- Charap, S., & Boston, S. (2023). *Understanding the Russia–Ukraine war*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- Charap, S., & Shapiro, J. (2014). *The Russian understanding of war*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- European Council. (2022). *EU sanctions against Russia over Ukraine*. Brussels, Belgium: European Union.
- Freedman, L. (2004). *The evolution of nuclear strategy*. London, UK: Palgrave Macmillan.
- Freedman, L. (2019). *Deterrence*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Götz, E. (2015). Russia, the West, and the Ukraine crisis: The security dilemma in the new Cold War. *International Affairs*, 91(5), 963–980.
- Hill, F., & Stent, A. (2022). The Kremlin's strange victory. *Foreign Affairs*, 101(5), 10–17.
- Kazemi, S. (2022). NATO transformations after the Ukraine war. *Journal of Defense Policy*, 25(4), 110–132. [In Persian]
- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2012). *Power and interdependence* (4th ed.). London, UK: Longman.

- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2021). *From interdependence to global governance* (V. Bozorgi, Trans.). Tehran, Iran: Qoms Publishing. [In Persian]
- Kroenig, M. (2022). *The return of deterrence*. Washington, DC: Atlantic Council.
- Lake, D. A., & Morgan, P. M. (1997). *Regional orders: Building security in a new world*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- Lumen, S. (2025). *Lessons of Ukraine for NATO on hybrid warfare* (M. Arechi, Trans.). Tehran, Iran: Hooshmand Publishing. [In Persian]
- Majles Research Center. (2023). *An analysis of European security developments after the Ukraine war*. Tehran, Iran. [In Persian]
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. New York, NY: W. W. Norton & Company.
- Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine crisis is the West's fault. *Foreign Affairs*, 93(5), 77–89.
- Mearsheimer, J. J. (2015). The case for a Ukrainian neutrality. *Journal of Strategic Studies*, 38(1–2), 4–12.
- Menon, R., & Rumer, E. (2015). *Conflict in Ukraine: The unwinding of the post–Cold War order*. Cambridge, MA: MIT Press.
- NATO. (2022). *NATO 2022 strategic concept*. Brussels, Belgium: North Atlantic Treaty Organization.
- NATO. (2023). *Annual report 2023*. Brussels, Belgium: NATO.
- NATO. (2023). *Partnership and cooperative security report*. Brussels, Belgium: NATO.
- NATO. (2024). *Defense expenditure of NATO countries (2014–2024)*. Brussels, Belgium: NATO.
- NATO. (2024). *Nordic enlargement assessment*. Brussels, Belgium: NATO.
- NATO. (2024). *Steadfast Defender exercise report 2024*. Brussels, Belgium: NATO.
- SIPRI. (2023). *Military expenditure database 2023*. Stockholm, Sweden: Stockholm International Peace Research Institute.
- SIPRI. (2024). *Military expenditure database 2024*. Stockholm, Sweden: Stockholm International Peace Research Institute.
- Tsygankov, A. P. (2012). *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in international relations*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Walt, S. M. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press.